

NÁSTIN

DĚJIN ČESKÉHO PRÁVA HORNÍHO

DO

OTTOVA »SLOVNÍKU NAUČNÉHO«

NAPSAL

J. 174 b.

PROF. DR. JAROMÍR ČELAKOVSKÝ.

V PRAZE.

TISKEM J. OTTY. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

1896.

Horní právo české, třeba počátky svými souviselo s vývojem obyčejového h-ho p-va v zemích románsko-německých, přece vykazuje v mnohém ohledu také zajímavý vlastní vývoj, jenž se jeví ve velké řadě samostatných, obsahem pozoruhodných pramenů právních, jež povstaly v zemích našich. Došloť u nás poprvé k důkladnějšímu sepsání h-ho p-va ve střední Evropě a sepsání to rozšířilo se do vůkolních a i mnohých vzdálených zemí, tvoříc základ tamějšího zákonodárství horního.

I. Začátky h-ho p-va mohou se v každé zemi položit teprve do doby, kdy tam hornictví nabylo větší významu, zejména doložím v hlubinách země, a kdy následkem toho stát viděl se nucena přiváděti zásady regálu horního a související s ním svobody horní k platnosti tím způsobem, že bez jeho propůjčení nebo povolení nikdo, ani vlastník pozemku, neměl práva provozovati hornictví a nabývati majetku horního a že každému, kdo předepsaným podmínkám: vyhověl, dovozoval kutati a doložiti. Takovým způsobem i v době, kdy h. p. nebylo ještě sepsáno, nýbrž platilo jako pouhé právo obyčejové, musila pravidla, kterými se upravovaly poměry horníků k státu a vlastníkům pozemků, tvořiti hlavní jádro každého h-ho p-va. Tak tomu bylo v zemích románsko-německých a to byl také přední obsah starého obyčejového h-ho p-va u nás. Počátky jeho tedy sluší hledati v době, kdy se poprvé u nás existence regálu horního a také svobody horní dá prokázati. Když r. 1158 císař Bedřich Barbarossa udělil Vladislavu II. korunu královskou a tím mu přiznal všechna práva královská, poněvadž — jak dokládá souvzletý kronista mnich Sázavský — země Česká zlatem, stříbrem a jiným bohatstvím oplývá, a když téhož roku týž král Vladislav byl přítomen prohlášení konstituce císařské de regalibus na polích Ronkálských, podle které mince a důchod z hor stříbrných (*moneta et argentarie* za práva královská jsou prohlášeny, tu nemohlo se více pochybovati o tom, že i panovníkům českým náleží regál horní v českém území státním a že jim přísluší stanoviti podmínky, za kterými mohou drahé kovy se dobývati. Avšak příležitost přivěsti v Čechách a na Moravě tato práva královská k platnosti naskytla se, pokud víme, teprve za Přemysla Otakara I. a jeho nástupcův a i pak bylo jim napořádě přemáhati mnohý odpor vlastníků pozemků, na kterých se dolovalo. Na počátku XIII. stol. odkryty jsou na výšíně českomoravské při řece Jihlavě bohaté rudné žíly v pásmu rulovém, daleko odtud do Moravy i do Čech se rozkládajícím, a napotom začalo se v těchto stranách hornictví ve velkých rozměrech provozovati. Následkem toho krajina, kde povstaly horní osady a pozdější mě-

sta Jihlava, Německý Brod a Kutná Hora, stala se úrodnou půdou pro časný vývoj horních obyčejů právních, na nichž napotom naše zákonodárství horní spočívalo. Královští úředníci, ustanovení na horách stříbrných k hájení zájmů královských, urbureři a mincmistři, společně s přísežnými horními a jinými zřízenci na horách spolupůsobili k ustálení zásad, podle kterých se doložiti mělo, a nejstarší zprávy, které se u nás zachovaly o takovýchto úřednících, jimž náleželo spravovati doly, zejména důchod neboli urburu královskou z nich, a kteří také zasedali na soudě horním, pocházejí z let 1227 a 1234 a týkají se Jihlavy a Německého Brodu. Seznáváme z nich, že již tehdy platilo zvláštní h. p. (*jus montanum*), větším dílem obyčejové, jež zajisté obsahem svým souhlasilo s cizími h-mi p-vy, zejména v Harcu a Freiberce tehdy užívanými, a jež nalézáním soudu horního a předpisy úředníků královských se na půdě naší samostatně dále vyvíjelo, a že toto h. p. přivádělo se k platnosti bez ohledu na pozemkové vlastnictví vrchnosti, na jejich půdě se dolovalo. Při tom horní osady Jihlava a Německý Brod rychle na lidnatá města vzrůstaly a o potvrzení svých práv horních i městských usilovati začaly. Podařilo se to jihlavským r. 1249, když král Václav I. válčil se synem svým Přemyslem Otakarem I. a když povolal horníky jihlavské na pomoc proti němu. Po dobytí hradu Pražského s jich pomocí v srpnu r. 1249 a po docíleném smíru, v kterém král synu svému Moravu jakožto markrabství postoupil, předložili jihlavští soupis svých městských a h-ch práv a král se synem potvrdili tyto svobody brzo po 16. srpnu r. 1249, a sice jak měšťanům jihlavským, tak i horníkům kdekoli po království Českém přebývajícím, přítisknuvše pečeti své k výsadní listině horníky předložené, jejíž originál se posud v archivu jihlavském chová.

Listina tato obsahuje v 16 člancích nejstarší sepsání h-ho p-va, jež jihlavští si pořídili a mocí propůjčeného sobě státního práva během XIII. století novými články a pak i novými nálezy a naučeními ve věcech horních dále doplňovali. Tato jihlavská »jura montium et montanorum« obsahují ustanovení hlavně o prospěch horníků vydaná, jichžto poměry jednak k úřadům horním a vlastníkům pozemků, jednak jedněch k druhým se upravují, aby každému z nich právo kutací a pravu priority náležu, jakož i nabytý majetek horní byly zabezpečeny. Práva ta předpokládají platnost regálu horního; avšak nezmiňují se výslovně o něm, jakož vůbec o právech krále a jeho úředníků na horách nemají podrobných ustanovení. Jim jde o to, aby kutání nebo hledání po horách

bylo jakožto dovolené i na cizích pozemcích uznáváno, aby při tom mezi kutěři bylo zabráněno sporům a aby tomu, jenž odkryje bohatší žílu nebo pramen rudní a požádá za propůjčení práva k dolování, uznala a zabezpečila se prioritá jeho nálezu. Nalezač takový obdrží urburěrem vyměřené pole, na němž výhradně může dále dolovati, a to buď vlastním nákladem nebo společně s jinými těžaři. Pole takové měřilo v šíři sedm lánů nalezači, dvou lánů králi a dvou lánů obci městské přiměřených, a obci příslušely také z měrk y nebo z bytky (überschary) mezi měřenými horami pozůstalé a k dalšímu měření nezpůsobilé. Kdyby propůjčky udělené nalezač nepoužil tak, jak práva předpisují, má přiměřený důl spadnouti zpět na krále. O tom, jaký důchod má král z dolů propůjčených, jakož i o tom, jaká práva a povinnosti má vlastník pozemku, na kterém se doluje, právo jihlavské nemá ustanovení. Patrně listiny, kterými urbura královská urburěřům se pachtovala a ve kterých urburěři udělovali propůjčky, obsahovaly bližší o tom předpisy, na jejich základě horní soud jihlavský naučen o těchto otázkách i do cizích zemí dával. Toho dokladem je zejména zajímavé naučení, které rychtář a přísežní m. Jihlavy r. 1268 vydali společně s urburěři královskými v Čechách i na Moravě, byvše k tomu zmocnění králem i pány zemskými, opatu cisterciáckého kláštera Lebuského v Lehnicku, na jehož pozemcích zlaté doly Goldberské byly objeveny. Dle naučení toho náleží zeměpánu na horách soud a urbura a vlastník pozemku část měřeného pole, tak zv. lán dědičný, a část výnosu z hor (podíl na urbuře a dědičný kukus). Za to však vlastník pozemku má určité povinnosti k horám, jež podrobněji teprve v napotomných zákonech byly vyčteny. Rovněž v jihlavském právu není ještě bližších ustanovení o poměrech těžarstev a jich technických zřízenců, per kmistrů; ani o pomocných dílech horních, zejména o hutích, ani o právech stólovém, ani o právním postavení havěřů k úředníkům horním a k těžařům neboli kverkům, a sice z té příčiny, poněvadž s počátku horníci byli jak nákladníky hor, tak i havěři. Všechno to bylo zůstaveno teprve dalšímu zákonodárství hornímu, jež na základě práva jihlavského se u nás vyvíjelo.

Práva tohoto užívalo se ve XIII. st. všude na nově vzniklých horách v Čechách i na Moravě. V době krále Přemysla Otakara II. hory kolem Nēm. Brodu vyňaty jsou z pravomoci horních úřadů jihlavských a ačkoli povstaly na pozemcích pánů z Lichtenburka, ustanovován byl nad nimi král, urburěř, kterému příslušelo právo udělovati propůjčky na hory a doly. Podobně dalo se i jinde po Čechách, jak na vysocině českomoravské, tak zajisté též v okolí tehdy zakládaných nově měst Kolína a Čáslavě. V okolí těchto měst začalo se v oné době dolovati, a proto v zakládacích listinách jsou obě města právem jihlavským nadána. Ale v Nēm. Brodě samém vznikaly záhy mnohé spory mezi králem a pány

z Lichtenburka o tom, na čí půdě povstalo město a jakých práv král a jakých vrchnost mají k pozemkům, na nichž se kolem města doluje. Teprve po r. 1269 došlo k jakémusi narovnání se syny zemřelého Smila z Lichtenburka, ve kterém král přiznal jim podíl na důchodech z města i hor, avšak město samo i hory dával svými úředníky i nadále spravovati. Jakmile však král octl se ve sporu s římským králem Rudolfem, páni ti, užívše nesnázi jeho, hleděli státi se neomezenými pány města i hor. Vydalif 8. června 1278 měšťanům tamějším jako svým poddaným obšírné sepsání práva městského a horního, užívše k tomu listiny jihlavské z r. 1249, a v tomto sepsání potvrdil měšťanům sice mnohá práva, kterých posud požívali, avšak zároveň vyhradili sobě nad nimi práva, králi vlastně přínáležející. Zdyť i sama forma potvrzení práv h ch soukromou vrchností byla zasahováním do práv královských. Kromě toho páni ti doplnili právo jihlavské ustanovení o dělení hor na panství jich ležících na několik obvodů horních a o příměřování lánů horních netoliko prvnímu nalezači, králi a městu, nýbrž i vrchnosti. Touto listinou arcí spory o platnost regálu horního na horách německobrodských nebyly ukončeny, nýbrž i ve XIV. st. dále trvaly (sr. IV., 733).

II. Podobné rozepře vznikly v době krále Václava II. na stříbrných horách, jež byly na pozemcích cisterciáckého kláštera sedleckého v mezích farnosti malínské objeveny a při kterých v tu dobu nová lidnatá osada horní Kutná Hora povstávala. Na počátku panování kr. Václava II. vznikl spor mezi měšťany kolínskými a čáslavskými o příslušenství hor těchto k jednomu nebo druhému městu, zejména o tom, které obci městské, zdali kolínské nebo čáslavské, mají se při měření hor přiměřovati městské lány a zbytky a ku kterému soudu má lid horní příslušet. Kutná Hora nebyla tehdy ještě městem a neměla také vlastního soudu horního. Obě města zvolila sobě za rozhodčího per kmistra kutnohorského Sybota, který 14. list. 1289 učinil výpověď, že stříbrné hory ležící mezi údolím sedleckým na jedné straně a mezi vesnicemi Kluky a Přítokou na druhé straně, tedy na území farnosti malínské, mají se považovati za příslušné k oběma městům, takže lány městské mají každé z obou obcí městských z polovice náležeti; avšak je soudní moc nad lidem horním v tomto obvodu přebývajícím mají vykonávati přísežní města Čáslavě. Hory, jež ležely mimo tento obvod buď poblíže Kolína nebo Čáslavě, měly náležeti k jednomu nebo druhému městu, dle toho, kterému byly bližší položeny. Brzo však na to obdržela horní osada kutnohorská zvláštní úřady královské nad urburou a mincí a také vlastní soud horní. Již r. 1291 mluví se o král. urburěřích v Kutné Hoře, kteří byli nuceni hájiti regál horní a horníky proti klášteru sedleckému, a jimž náleželo předsedati hornímu soudu nebo dávat se na něm zastupovati rychtářem horním. R. 1300 došlo pak na známou dalekosáhlou re-

formu mincovnictví českého, s kterou souvisela nová organizace úřadů mincovních i horních. Z nařízení krále jsou všechny mincovny po městech zrušeny, ražení jediné české mince v Kutné Hoře na Vlašském dvoře je nařízeno a důchod i správa mince od té doby jsou svěřovány ve formě pronájmu mincistrům kutnohorským, kterým obvykle pak též důchod z urbury je pachtován. Konečně Kutná Hora jest novými výsadami r. 1304 a 1307 nadána, hradbami obehnaná a na královské, po Praze přední město povýšena, čímž působnost soudu čáslavského a také vrchnostenská práva kláštera sedleckého na území kutnohorském přestala. Nežli tak se stalo, vydal král Václav II., brzo asi po srpnu 1300, všem svým horníkům po všem království Českém, jmenovitě na Horách Kutných přebývajícím, proslulý horní zákoník neboli knihu královského h-ho p-va (*ius regale montanorum*), latinským jazykem sepsanou, aby se jí urbureři, rychtáři, přísežní, perkmistři, písaři a jiní úředníci a zřizenci horní, jakož i všechen lid na horách stříbrných pracující ve všech horních spravovali. Jihlavští, kteří nechtěli vydati horníkům na Horách Kutných úplný přepis svého práva, takže se těmto horníkům pro neznámost platného práva mnohá bezpráví dala, označují se v zákoníku jakožto příčina vydání jeho a poněvadž na zákoníku děle se musilo pracovati, není vyloučena domněnka, že na sepsání jeho měl hlavní podíl učený právník mistr Gozzius ab Orvieto, kterého král r. 1294 z Říma do Čech povolal, aby mu byl při pracích zákonodárných nápomocen (srv. Čechy str. 459). Spisovatel zákoníka byl zajisté důkladný znalec jak práva římského, tak i českého práva horního. Při rozřídění látky přidržel se systému Justinianových institucí, pojednává v první knize o osobách při díle horním súčasntných, ve druhé a třetí o horách a ve čtvrté, poslední knize, o řádu soudním, kterého má na soudech horních býti užíváno. Oporou při práci jeho bylo mu staré h. p., zvláště jihlavské, jehož nedostatky a mezery mni napraviti a jež také mnohými novými ustanoveními doplňuje.

Na rozdíl od práva jihlavského nový zákoník nejprve zásadu horního regálu velmi rozhodným způsobem vyslovuje a obhajuje, nazýváje hory stříbrné zbožím komory královské a pravě zejména o bohatých horách kutenských, že králi Českému zůstaly od počátku světa vyhrazeny božskou prozřetelostí. Obrana tato byla tím důvodnější, že římský král Albrecht I. činil roku 1303 nároky na podíl z urbury kutnohorské, požaduje na králi Václavu II. z důvodů zcela nicotných, aby mu buď stříbrné doly kutnohorské k užívání na šest let postoupil, aneb aby mu složil pokutu 80.000 hřiven stříbra za desátek říši prý povinný a potud neodvedený a že teprve ve smouvě s králem Václavem III. 5. srp. 1305 uzavřené od takových nároků navždy ustoupil, uznáváje, že králi Českému náleží v království Českém vše, cokoli na zemi i pod

zemí se nachází. Avšak obrana regálu horního v zákoníku obsažená netýká se toliko praetensí králů římsko-německých, nýbrž namířena jest i proti vrchnostem a majitelům pozemkův a též proti horníkům a obcím městským, při nichž se doluje. Vůči jim všem hájí zákoník co nejrozhodněji práva a zájmů královských na horách a to bylo příčinou, proč některá ustanovení jeho nedodělala se takové platnosti a oblibenosti obecné, jak král Václav II. si přál. Jakožto důsledek regálu horního obhajují se výsostná práva krále na horách, zejména právo zákonodárné ve věcech horních a soudní i správní moc úředníků královských nad horami ustanovených. O organizaci a působnosti těchto úřadů, zvláště podkomořího, urbureře, písaře urbury, rychtáře a přísežných horních, má zákoník podrobná ustanovení. Lhůta, po kterou se pachtuje urbura, má končiti se v stejnou dobu jako nájem mince, aby pachtování obou těch úřadů jedním a týmže osobám bylo možné. Následkem toho mincmistři mohli se státi zároveň správci urbury. Rychtáři horskému společně s přísežnými přiznává zákoník soudní moc nad lidem horním; ustanovuje však, že v závažnějších věcech mají býti povoláváni přísežní měst soudních, aby s nimi zasedali na soudě. Vlastního tedy soudu městského v čase sepsání zákoníka ještě v Hoře Kutné nebylo.

Ohledně kutání, měření polí a udělování propůjček přivádí zákoník práva královská větší měrou k platnosti, nežli činilo staré právo. Pokud se kutání týče, může každý kutěť na svobodném neboli neměřeném poli osobiti sobě místo k děláni šachty nebo dolu, o něž nemůže přijíti, když ustavičně dělá. Vzdálenost, ve které smí jiný kutěť od něho kutati, zmenšuje se z jednoho lánu, jak předpisovalo staré právo, na jedno látro neboli sáh horní (jenž držel půl čtvrtá lokte a tři couly míry pražské) neboli na sedminu lánu, což postačovalo, aby rumpál k vyvážení kamení a rudy v šachtě postavený svobodně mohl se otáčeti. Nalezl-li kutěť takto bohatší žílu nebo pramen rudní, učinil o tom oznámení urbureři nebo zástupci jeho, aby mu udělil předběžnou propůjčku a vykázal kutiště, a sice tím způsobem, že mu směrem objevené žíly přináležela tatáž výměra jako v měřeném napotom poli a že křížem s obou stran žíly kutěť po lánu se přiměřovalo. Na tomto kutišti směl napotom kutati toliko kutěť anebo ten, komu on jakožto první nálezce, smluviv se s ním, dal svolení. Celkem byla prostora kutiště dle nového zákoníka značně omezena a i na té prostofe bylo podporováno kutání netoliko prvního nalezače, nýbrž i jiných horníků. Podal-li kutěť průkaz míry hodnosti nebo vzdělatelnosti odkryté žíly rudní, a sice tak, že předložil dobytou v kutišti rudu, která po přepálení nebo tavení v hutí musila dáti nejméně čtvrt hřivny stříbra nad hutní náklad, a podal-li žádost za propůjčku neboli »mutoval-lic«, došlo na měření pole horního a udělení propůjčky na ně. Měření takto pole

obdržovalo směrem žíly na šířku výměru ve starém právu již ustanovenou, a sice v ležatě straně neboli lintu (*liegendes*) jeden lán a na visuté straně neboli hantu (*hangendes*) $3\frac{1}{2}$ lánu. Na délku pak na kříž od směru žíly příměřovalo se prvnímú nalezačí směrem k úhlům nebo bokům v dolech po pravé straně rumpálu půl čtvrtá lánu, králi jeden lán, jeden lán městský (*laneus civilis*) a jeden lán panský (*laneus dominorum*) a stejným způsobem i po levé straně tytéž lány se vyměřovaly. Pře-kázelo-li takovému měření jiné sousední měřené pole, mohly všechny lány, jak sedm lánů dědičných, nalezačí příslušejících, tak dva lány králi, dva městům a dva vrchnosti na jedné straně od rumpálu na délku se měřiti. Z měřky nebo přebytky mezi měřenými horami, jež k samostatnému propůjčení se již nehodily, prohlašují se za příslušenství urbury královské a nikoli města, jak staré právo jihlavské ustanovovalo. Pořadí, ve kterém se toto měření lánů dělo, vysvětluje se tím, že asi pravidelně se dolovalo nejprve v prvních sedmi dědičných lánech a když kverkové přišli k lánům královským, městským a panským, jakož i k změřkům, že musili po řadě sobě od držitelů těchto lánů další propůjčky opatřovati. Ale jinak nedalo se pochybovati, že držitelové těchto lánů také sami mohli v nich doloovati nebo je jiným horníkům propůjčovati. Ohledně lánů městských však se ustanovuje, že, kdyby v nich nebylo ihned děláno, má právo je propůjčiti král, a ustanovení toto i jiná ukazují opětně, že v čas vydání zákonníka Hora nebyla ještě městem, nýbrž že hory tamější a zejména lány městské napořádě ještě počítaly se k městům Kolínu a Čáslavi, jak to roku 1289 bylo ustanoveno. Ostatně podle zákonníka má právo král propůjčovati netoliko lány královské, městské a změřky, nýbrž i lány panské. Celkem tedy u přirovnání ke starému právu podíl vrchnosti a měst na měřených horách se ztenčil a podíl krále se rozmnožil.

Podobně se má s podílem urbury na výnosu hor stříbrných. Urbura dle zákonníka má právo: 1. nejprve na osmý díl (na místě pozdějšího desátku) vytěžené z dolu rudy beze všeho nákladu; 2. na čtvrtinu devátého dílu kovárského a 3. na pět kuksů neboli $\frac{5}{32}$ dílů, na něž se výnos rudy mezi kverky dělil. Z těch $\frac{1}{32}$ měla připadnouti urburěti nebo tomu, kdo propůjčku udělil Takový byl výnos z lánů dědičných; jakmile však se začalo doloovati v lánech královských, panských a změřcích, měla se podle zákonníka urbuře po ovedení osmého dílu a devátého dílu kovárského přikázati ještě $\frac{1}{16}$ výtěžku z dolu, nežli došlo k dělení zbývajících rudy mezi kverky podle počtu jejich kuksů. Ustanovili prý tak starí horníci. Nedá se upřít, že těmito ustanoveními příjmy horníků z hor značně se ztenčily a že následky regulu horního musily se stávati velmi tísnivými v dobách, kdy hory dávaly skrovnější užitek. V době arcí krále Václava II. roční důchod urbury přesahoval zajisté obnos 100.000 hřiven stříbra.

Vlastník pozemku, ve kterém se dolovalo, pozbývá dle zákonníka své právo na lány panské; avšak podržuje nárok: 1. na třetinu osmého dílu, jež král předem bře právem urbury, a 2. na $\frac{1}{32}$ díl neboli na dědičný kuks (*akertheil*). Naproti tomu jest povinen: 1. trpěti doloování na svém pozemku a zabrání 16 městišř kverky a havěři kolem dolu k potřebám jejich; 2. dovoliti horníkům, aby pásli dobytek na zboží jeho, a to na prostranství, kam až lučištěm může se dostřeliti; 3. aby horníci brali bezplatně potřebné k horám dříví z hájův a lesů panských, a 4. aby na dědičném jeho zboží hutníci (t. zv. waltworcht) stavěli hutě, aniž by byli povinni mu platiti úroky. Na poddaného, na jehož úročním pozemku se doluje, neběže zákonník žádného zřetele. Vrchnost jakožto vrchní vlastník pozemku měla mu patrně poskytnouti náhradu škody z výnosu, jež měla z hor. Výnos ten byl náhradou za postoupené pozemky vrchnostenské a za dříví z lesů vrchnostenských dovážené a nikoli podílem vrchnosti na regulu horním.

V ustanoveních zákonníka o těžařstvu a havěřstvu zrači se značný pokrok, jež hornictví v těchto dobách učinilo. Členové těžařstev neboli kverkové jsou nákladníky hor, kteří se dělí o vytěženou rudu v poměru ku svým podílům na horách, a havěři nebo kovkopové jsou ti, kteří skutečnou práci v dolech vykonávají. Vzájemné poměry právní kverků mezi sebou a k havěřům vylučují se dosti pestře. Zákonník mluví o prvotních kvercích, kteří přijímají propůjčky od urburětu na hory, lány a štoly, a o druhých kvercích, kteří od prvotných před perkmistrem přijímají další propůjčky a pak s nimi společným nákladem těží. Pomocí takového dělení práva k dělání hor na díly (tále, kuksy, lat. *partes*) tvoří se těžařstvo, jehož členové dělí se o vytěženou a na ně připadající rudu podle čtyř šichet, a sice obdrží tolik košů rudy, kolik těch košů připadá na jich podíl, jež na té které šichtě mají. Náklad na jednu šichtu může se totiž děliti mezi 2, 4 neb 8 kverků a tím způsobem celý náklad na čtyři šichty může býti rozdělen na 8, 16 nebo 32 dílů. Další dělení, později obvyklé, na 128 kuksů, zákonník ještě nezná. Jaký pak má kdo podíl na nákladu na hory (na pavování hor), takový má podíl na výtěžku z hor, a sice se dělí výtěžek z každého dolu zvláštními dělicími rud na čtyři díly podle čtyř šichet a pak dále na tolik dílů, kolik je podílů těžařských. Při obvyklých 32 kuksích náležejí čtyři králi, jeden propůjčovatel a jeden pánu pozemku. Jednotlivý kverk může míti i více podílů, s nimiž může svobodně nakládati a jež přecházejí na dědice jeho. O záležitostech těžařstva rozhoduje se ve schůzích společných, jimž mají býti přítomni aspoň kverkové ze dvou šichet, tedy kverkové, kteří drží polovici kuksův, a každý kverk má ve schůzích těch tolik hlasů, kolik mu patří kuksů. Ve schůzích těch volí si kverkové ze svého středu závodního náčelníka svého, perkmistra nebo hormistra,

jenž musí mítí nejméně $\frac{1}{32}$ na dole a ježž urburěf potvrzuje i také pro nedbanlivost se-sazuje. Perkmistr má hájiti zájmy i urbury královské i kverků, jeho úkolem je spravovati zřizence a dělníky horní, zejména strážné dolů, svrchní i dolní, přeběrače rud, hašpléře a havéře při dole pracující. Havéřům uděluje propůjčku v dole mu svěřeném na meze (orty, boky) a buď vyplácí jim mzdu penězi, nikoli rudou, jak se dalo druhdy, nebo ponechává jim, aby dělali na vlastní vrub, avšak tak, že jistou část vytěžené rudy jsou povinni odváděti kverkům. V tomto případě stávali se kovkopové nájemci díla horního, lenhavéři (*Lehenhauer*), a jejich poměr zval se lenšaftem.

Abý urbuře žádna újma se nedála, hledí zákonník přísnějšími ustanoveními, než jaká byla ve starém právé, zabezpečiti nepřetržité a co možná vydatné těžení z dolů. Přestoupení těchto předpisů může mítí za následek, že urburěři na útraty nákladníků hor těžení sami předseberou, nebo že propůjčku odvolají a spadlý na urburu dól znovu jinému propůjčí. Tak má jeden každý lán býti dělán vlastním dolem, a to s tolika orty, kolik jich hodně býti může. Zvláštní vrchní štajgěři neb horní lezci královští vedou nad tím dozor. Abý doly nemusily pustnouti a netěženy zůstávají pro škodlivou vodu, vydává zákonník předpisy o nuceném vyčerpávání vod z dolův a podporuje zakládání dědičných štol k odvodňování dolů a přivádění vzduchu do nich. Štolníci, jichž nákladem štola taková se zřizuje, obdrží podíl na výtěžku z dolů, které odvodňují, jakož i jiná práva, jež jsou obsahem t. zv. práva štolového. I ku štolám bylo potřebí propůjčky; mezi štolníky jsou analogické poměry právní jako mezi kverky. I oni mají svého technického úředníka, štolního perk mistra, a mohou se státi kverky, když po nálezu rudného pramene obdrží uvnitř štoly propůjčku na měřenou horu a když tedy jich dědičná štola (*Erbsollen*) stane se zároveň štolou hledající (*Suchstollen*).

Ohledně pomocných děl horních, k jichž zřizování pán regálu horního rovněž dává povolení, má zákonník jen kusá ustanovení. Potvrzuje zejména rudokupcům č. erckaufěřům práva, jichž v hutích svých dle dávného obyčeje užívají a jež zvláště záležela v osvobození od placení úroků vrchnostem, na jejichž pozemcích huti stály. Stříbro v huti sdýmané nebo přepálené byl majitel takové huti povinen odváděti do mince proti záplatě; sice podléhal velkým pokutám. Konečně má zákonník pozoruhodná ustanovení o dělnictvu horním, o havéřích, hašplěřích a kovvářích, jež se týkají doby pracovní, mzdy, stávek a bouřek horního lidu. Tak na př. dělníci nesmějí dvě sichty za sebou pracovati, nýbrž po šestihodinné práci na jednu sichtu připadající mají užiti odpočinku šesti hodin, takže nejvýše 12 hodin denně jest jim práci konati. Těmi a podobnými předpisy chce zákonník poskytnouti dělnictvu ochranu i proti král úředníkům i nákladníkům hor.

Horní tento zákonník královský, jenž jest bez odporu jedním z nejzajímavějších právních památek středověkých, měl v komoře královské zůstávati obecně přístupen, aby se jím mohl každý spravovati, a všickni soudcové horní měli na jeho základě vynášeti nálezy, čímž však dalšímu vývoji obyčejového h-ho p-va, pokud neodporovala ustanovením jeho, nemínili se činiti a nedála se překážka.

III. Následující doba XIV. a XV. století nebyla valně přízniva novým zákonodárným pracím u nás na poli h-ho p-va. Moc královská s výjimkou doby krále Karla IV. a Jiřího klesala stále a vliv vrchností na hory zlaté a stříbrné, jež byly na jejich pozemcích objeveny, následkem toho stoupal od takové míry, že mnohé privileje a řády osadám horním udělené v té době pocházejí netoliko od králů, nýbrž i od vrchností. Kromě toho na horách královských, jako v Kutné Hoře a Jihlavi, úřady městské obmezovaly působnost král. úřadů horních všemožným způsobem a některé hory původně královské, jako Jílové, Knín, Reichenstein, Příbram a j., dostávaly se zástavou nebo prodejem do rukou vrchností soukromých. Dálo se tak za krále Jana, Václava IV., v době husitské i jagellonské. V této poslední době povolavý vrchnostem hojně tak zvané »frystunky« za ruky, osvobození na řadu let od odvádění urbury královské. Následkem toho vrchnosti dávaly řády svým horníkům i ustanovovaly jim samy úředníky horní. Sotva král uhájil si na takových horách právo předkupné k drahým kovům ve formě nuceného odvádění stříbra a zlata do mince; avšak i v tom ohledu povoloval vrchnostem výhody všelijaké. Přísná ustanovení zákonníka krále Václava II. podržovala platnost následkem toho toliko na kutenských a jiných královských horách; na ostatních mohla platiti jenom podpůrně. Avšak i na královských horách klesající užitek, jež hory dávaly, činil nutno, aby se od mnohých práv královských na prospěch horníků upouštělo. Obce královských měst Jihlavy, Kutné Hoře, Čáslavě a Kolína, při nichž se hlavně do-lovalo, i horníci sami starali se o to. Propůjčená jim autonomie ve věcech soudních a obecních činila to možno. Markrabí Karel 22. srpna 1345 povolil Jihlavským, aby k nim šlo odvolání ze soudů horních z Čech i Moravy, a do válek husitských zejména Kutnohorští, jak zachované knihy horních náleží jihlavských dosvědčují, velmi často práva toho užívali. Kmeté jihlavští, dávajíc naučení a nálezy do měst horních, uznávali sice platnost zákonníka krále Václava II. a privilegii městům udělených; avšak v případech, jež v právech nebyly vyměřeny, ujímali se horníků všemožně proti král. úřadům horním a odtud plynula jich oblíbenost. Význam Jihlavy jakožto vyššího soudu horního poněkud utrpěl, když král Jiří 10. září 1467 osvobodil Kutnohorské od brání naučení v Jihlavě a když soudní stolicí v Kutné Hoře za vyšší právo horní pro horní města česká Jílové, Knín, Reichenstein a j. povýšil. Napotom horní soudy jak v Jihlavě tak i v Kutné Hoře staly se vyššími právy a autonomní jejich

činností, pomocí jich nálezů v a naučení, vyvíjelo se h. p. české směrem naznačeným. Ze při tom k zákoníku krále Václava II. jakožto k obecnému h-mu p-va napořáde se přihlíželo, toho dokladem jsou též překlady zákoníka německé i české z té doby.

Tak z krále Václava IV. kolem r. 1385 notář jihlavský mistr Jan z Gelnhausen přeložil jej do německého jazyka, vynechav však v překladě místa, jež se jihlavských nemile dotknouti mohla, a r. 1460 měšťan kutnohorský Petr Přespole z Prahy opatřil český jeho překlad. Novou českou redakci pořídil r. 1505 notář jihlavský Alexander Severinův a v době krále Ferdinandá I. z nařízení jeho úředník jáchymovský Matiaš Enderlin po druhé, a to samostatně, zákoník do německého jazyka převedl. (Latinský a český text uveřejnil posledně Jireček, Codex j. boh. I, str. 265. Gelnhausenův překlad nebyl dosud uveřejněn, za to Enderlinův vydal tiskem r. 1563 mistr J. Deucerus v Corpus j. metallicorum; konečně jest i španělský překlad, jež pořídil Valentin Forster v l. 1557 až 1560 k vyzvání ředitele král. španělských hor Admirandiho.)

Změny, které v oboru h-ho p-va v těch časech předsevzaty byly, týkají se mnohých jeho ustanovení. Kdežto regál horní týkal se doposud toliko zlata a stříbra, dle zlaté bully císaře Karla IV. z r. 1356 i jiné kovy, jako cín, měď, železo a olovo, měly se počítati k nerostům králi českému vyhrazeným. Organizace úřadů horních často se měnila dle toho, byla-li urbura jedněch anebo více hor pronajímána jedněm anebo více osobám. V Kutné Hoře v době Karla IV. i Václava IV. mincmistr obvykle měl správu mince i urbury, avšak udělování propůjček a řízení horního soudu svěřoval zvláštnímu úředníku, královskému hofmistru. Na ostatních horách v Čechách byli úředníci horní buď na král. mincmistru nebo na vrchnostech závislí. Král Václav IV. r. 1392 ustanovil, že žaloby na horníky kdekoli usedlé, zejm. když jde o svobodné statky, jež drží, mají se podávati před mincmistrem království Českého. Mincmistr kutnohorští od dob Karla IV. také snažili se o to, aby se udrželi v postavení nevj. úředníků zemských, pročež roku 1497 král Vladislav ve výpovědi o úřadech zemských ustanovil, že může mincmistrovství dáti komukoli ze tří stavů: panského, rytířského a městského. Přes to ve stol. XV. byla moc jejich nad horami vrchnostem příslušející nevalná. O podílu urbury na horách stříbrných v Kutné Hoře vydal král Václav IV. 6. června 1401 řád, kterým upustil od čtyř kuksů a dílu kovářského v láněch dědičných a od $\frac{1}{16}$ v láněch ostatních, ustanoviv, že kverkové mají z výnosu lánů dědičných odváděti do mince toliko osminu výtěžku rudy a propůjčitelé (hofmistru) $\frac{1}{32}$ z lánů ostatních a k tomu ještě devátou část výtěžku, a sice z lánů královských a změrků tuto část králi, z lánů městských obci kutnohorské a z lánů panských vrchnosti. Po válkách husitských povinnosti horníků dále se menšily, jak v Kutné Hoře, tak zvláště na horách povsta-

lých na pozemcích vrchnostenských. Velmi záhy pak přiváděla se ve městech horních k platnosti zásada, že každý tamější měšťan má se »dotýkati hor«, a následkem toho již za krále Jana přichází dělení práva k dolu na 128 kuksů. Čím více pokračovalo prohlubování dolů, tím důležitější stávaly se štoly. Založením hlubší štoly stará štola mohla o podíl na výnosu hor přijíti a tak právo štolové stále pokračovalo. Konečně ponenáhlu na stroje začaly přecházeti úkoly a také práva štol Pamětíhodno jest, že i v tom ohledu doba Karla IV. znamenala značný pokrok a že roku 1379 míšeňští markrabové povolali si české techniky, mezi nimi mistra Jana Čechoslava z Prahy, aby jim pomocí strojů odvodnili doly freiberské (Codex Saxoniae XIII, str. 44). Konečně značný jest počet řádů, jež v té době v Kutné Hoře i jinde rudokupcům, hutníkům, mincificům, přeřeřům, tavificům stříbra č. přeměněním, uhlířům atd. byly vydány.

IV. V XVI. stol., jako v jiných oborech právních, i v oboru h-ho p-va obyčeje právní a jiné prameny autonomní činností vzniklé nahrazeny jsou zákonodárstvím, které zároveň hledělo srovnati mnohé spory mezi králem a stavy, na jichž statcích hornictví se provozovalo. Nejpřednější podnět k sporům těmto zavedlo objevení bohatých dolů stříbrných v údolí Konradsgrünském r. 1516 na panství Ostrovském, jež náleželo p. Šlikům z Holčic. Štěpán Šlik, neohlížeje se na práva královská, založil při dolech těch horní město Jách y m o v a 8. srpna 1518 vydal pro ně v Lipsku tiskem horní řád o 106 člancích v německém jazyku, jenž namozce byl převzat z řádu, jež městu Annaberku v Míšni r. 1509 tamější markrabové udělili a jehož obsah hlavně s freiberským právem souhlasil. Horní hejtman jáchymovský Jindřich z Kōnricu byl hlavním původcem vydání tohoto řádu jáchymovského a král Ludvík, 6. led. 1510 povýšiv Jáchymov na horní svobodné město, potvrdil tento řád, když současně stavové na sněmu dali p. Šlikům právo, aby mohli v Jáchymově raziti vlastní groše a toлары. Toto úplné přisvojení si regálů horního i mincovního stavovskými pány bylo tím závažnější, že doly jáchymovské v době rozkvětu vynášely více než 200 000 tolarů ročně. Zmíněný horní řád jáchymovský jedná hlavně o organizaci a působnosti úřadů horních, jež si Šlik po způsobu saském zřídil a kteří toliko jemu byli přísahou zavázáni. Vrchní dozor na hory dle řádu toho příslušá hornímu hejtmanu, k němuž jde odvolání ze soudu horního. Perkmistru, jenž uděluje propůjčky, náleží část působnosti jako druhdy urburěří v Kutné Hoře; naproti tomu hospodáři dolů, které kverkové volí, zovou se šichtmistři, o nichž se ustanovuje, že smějí nejvýše 4 doly nebo cechy spravovati. K dolu přiměřují se v šíři toliko čtyři dědičné lány; lány královské, městské a panské odpadají, změrky připadají sousedícím cechům stejnou částí. Ztavené v hutích stříbro odvádí se panskému úředníku, desátníku, jenž kromě toho desátek z hor vybírá. Řád v tom i jiném ohledu jest přízni-

vější horníkům a havěťům nežli řády starší. Při tom obecná práva a obyčej je horní prohlášen za pramen podpůrný. Vzhledem k výnosnosti dolů jáchymovských pomýšlel král Ludvík r. 1523 vyplatiti loketský kraj a sám ujmouti se dolování; avšak záměr ten neprovedl. Úkolu toho podjal se teprve rázně Ferdinand I., který na sněmě r. 1527 v proposici prohlásil, že mincování žádnému jinému nepřislouží než toliko samé vrchnosti královské, že všechna stříbra pod pokoutu hrdla ztracení do mince královské a nejnam smějí býti prodávána a že všechny kovy, zejména stříbro a zlato, kdekoli v zemi objevené, toliko králi českému přísluší. Sněm sice — dokládal král — povolil Šlikům raziti minci v Jáchymově, avšak bez škoďy krále. Poněvadž nyní králi z toho újma přichází, nechat sněm povolení odvolá a nezřízenosti na horách konec učiní, tak aby byly hory puštěny každému k svobodnému těžení proti náhradě sice škoďy pánu pozemku, avšak hlavně ke královskému a obecnému dobrému. Šlikové, chtějíce uhájiti aspoň desátek z hor a některých výhod při prodeji stříbra do mince, uzavřeli 13. září 1528 smlouvu s králem, kterou se vzdali »stříbra kupování a mincování při horách jáchimstálských«, načež stavové 28. září t. r. dali z desk vymazati své svolení z r. 1520. Dle téže smlouvy zůstávalo králi vyhrazeno voliti a saditi úředníky mincovní i horní v Jáchymově; toliko desátník a přepalovač stříbra měli býti přísahou a povinností zavázáni králi i Šlikům, neboť desátek z hor zůstával Šlikům, avšak musili jej do mince odváděti proti slušné záplatě. Avšak ani při tom nezůstalo dlouho. V Jáchymově mezi úřednictvem královským a Šlikovským vznikaly časté spory a podobně se dalo i na jiných horách. To zavdalo králi Ferdinandu podnět, aby hleděl jednotným způsobem práva královská na horách k platnosti přivésti a poměr k pánům pozemků, na nichž se dolovalo, řádně upravití.

Stalo se tak smlouvou se stavy o kovy 30. března 1534 učiněnou, která celkem dosti příznivě pro stavy a horníky dopadla. Král vyhradil si regal horní k vyšším kovům, zejména zlato a stříbru; naproti tomu stavy při nižších kovech, při mědi, cínu, železu, olovu a rtuti, docela zůstavil, tak že od té doby k regálu stavovskému náležely. O uhlí, jež se k půdě počítalo, nestala se vůbec zmínka. Na všech horách zlatých a stříbrných vyhradil sobě dále král právo předkupně stříbra a zlata a právo raziti minci; z desátku, jež se měl všude z hor těchto odváděti, pokud nebyla vrchnosti větší svoboda udělena, měla náležeti polovice králi a polovice pánu, na jehož pozemcích zlato a stříbro se dělá. Mincmistři a jiní úředníci k minci náležející prohlášení jsou všude za úředníky královské; perkmistr, desátník a přepalovač stříbra mají králi i pánu býti přísahou zavázáni, od obou jmenování a placení, naproti tomu hejtmany, rychtáře, přísežné a jiné úředníky horní dosazuje vrchnost. Nejv. mincmistru přiznán při tom dozor na všechny hory zlaté a stříbrné a ustanoveno,

že spory horníků s vrchnostmi má společně s hejtmany zemskými nebo krajskými rovnati. O působnosti nejv. hejtmana horního, kterého Ferdinand r. 1530 jmenoval, aby zasedal v komoře české, byl odborným jí rádcem v horních věcech a přehlížel účty horní, smlouva se nezmiňuje. Odvolání z horních soudů má jíti na hory, kde týž řád a právo se drží, soud zejména jáchymovský má býti vyšším právem horním pro hory panské. I vrchnosti mají každému svobodu horní dopřáti a spokojiti se se čtyřmi dědičnými kuksy ($\frac{1}{128}$), jež jim kverkové na svůj náklad dělati mají, začež jim dříví k horám zadarmo budou dodávati.

Hrabata Šlikové, používše znění této nové smlouvy, hleděli opět vrchnostenská práva k horám upevniti a rozšířiti. Vydalíť tiskem bez schválení královského 20. září 1541 nový horní řád jáchymovský, kterým podle potřeby času starý řád poopravovali a nové úředníky horní ustanovovali tak, aby správa hor i soud v Jáchymově jim zůstávaly podřízeny. Používše systematicky i znění horního práva krále Václava II., rozdělili řád tento na čtyři knihy, pojednavše v nich o muohých horních otázkách právních, zejména o právu štolovém a hutním, mnohem důkladněji, nežli se kolem r. 1300 státi mohlo. Jinak byl řád ten horníkům stejně přízniv a k alí nepřizniv, jako řád z r. 1518. Následkem toho Ferdinand I. pomyslel na vyplacení kraje Loketského ze zástavy a když o to vedena byla r. 1545 pře před soudem zemským, urazili Šlikové krále i vzati jsou do vězení, z něhož teprve propuštění jsou, když vydali 19. září o. r. revers, ve kterém králi postoupili hory se všemi kovy kdekoli v kraji Loketském ležící, se všemi právy a důchody, s desátkem, prodejem stříbra, mincí, dědičnými kuksy, užíváním lesů, řek a potoků k horám, když jim král kraj Loketský aspoň v užívání na dále ponechal. Ferdinand sice napotom 3. října 1545 postoupil Šlikům desátek a dědičné kuksy v Jáchymově na deset let; avšak následkem události r. 1547 přišli páni Šlikové v srpnu o všechna práva k Loketsku, tudy i k horám jáchymovským, a od té doby král dosazoval výhradně královské úředníky na všech tamějších druhdy Šlikovských horách. Jáchymovu sa němu potvrdil 10. října 1547 jeho výsady jakož to »svobodnému městu hornímu«, vyhradiv kr. hejtmanu hornímu velká práva ve věcech jak horních tak i obecních a soudních a ponechav sobě dědičné kuksy na tamějších horách. Podobně i mnohá jiná horní města v Rudohoří stala se v ten čas »svobodnými«, jsouc ponechána při užívání h. h. o. p. v jáchymovského. Brzo na to, 1. ledna 1548, vydal Ferdinand nový opravený řád horní »svobodným královským horám Jáchymovským a všem vúkolním a přivtěleným horám stříbrným«, ve kterém ustanovení řádu z r. 1541 potud pozměnil, pokud nastala proměna politická toho žádala. Král. hejtman jáchymovský jeho náměstek nebo »správce horní« a ostatní úředníci horní králem jmenování podřízeni jsou radám komory české, z výpovědi soudu hor-

ního mělo jíti odvolání k hejtmánu hornímu i od toho ke králi, řízení soudní stalo se větším dílem písemné a doplněno bylo řádem exekucním, jímž se bylo permistru spravovati. Mates Enderle, permistr jáchymovský v l. 1536–56, jenž na proměnách těchto měl závažný podíl, připojil k řádu tomu sbírku horních obyčejů právních o 171 člancích, jakousi to právní knihu hornickou, která se velké oblibě těšila. Ve stejném smysle dal vypracovati Ferdinand I. řády horní i pro jiné hory královské, zejména činové v Slavkově, Hengstu a jinde v Loketskú.

Okolnost, že horní řády jáchymovské byly první tiskem vydané zákonníky, kterými mnohé zastaralé předpisy zákonníka krále Václava II. v souhlase s h m p-vm saským jsou pozměněny a jimiž horníků mnohé výhody jsou poskytnuty, měla za následek, že h. p. jáchymovské na mnohých horách i uvnitř země, královských i stavovských, platnosti nabylo, na př. 1525 a 1579 v Příbrami, 1536 v Jílovém, 1585 v Rudolfově u Budějovic atd. Jednotlivé pak články jeho doplňovány i pozměňovány jsou dalšími král. reformacemi z r. 1549, 1557, 1564 a 1590, jež se týkají nových výhod kverkům poskytovaných, věcí policejních, práva štolového a hutního, těžení z hald atd.

Tímto způsobem vyvinul se v našem h m p-vm jakýsi dualism, jaký byl i v právu městském. Proti stárnoucímu jihlavsko-kutnohorskému právu nabývalo stále větší platnosti jáchymovské zřízení horní; zároveň pravomoc nevj. mincmistra na Horách Kutných ustupovala vlivu komory české a nevj. hejtmána horního. Při tom výnos hor vůbec klesal a nové a nové kommissie od r. 1557 vymýšlely prostředky k odvarování jich úpadku, zvláště Kutné Hory, tohoto »předního klenotu zemského«. Stavové žádali, aby jim nové výhody králem byly povoleny, by mohli hornictví větší péči věnovati. Obec Kutnohorská shledávala příčiny úpadku hor ve zbytečně velkém nákladu na hory, jež způsobují nad potřebu četní němečtí úředníci horní, kteří česky neumějí a na nové »kunšty« peníze vyhazují (srv. Dačického »Paměti«); úředníci horní spatřovali vadu v zastaralých p-vech h-ch, v nepatrném svém vlivu na hory vrchnostenské a v přílišné autonomii obcí horních. Konečně došlo za císaře Maximiliána II. se stavy k novému »narovnání o hory a kovy« ze dne 27. září 1575, kterým starší smlouva z r. 1534 je v některých kusech opravena a vysvětlena. Solní hory buď z kamene nebo pramene vod zústaveny jsou králům českým jako jedno »z vysokých osvobozených královských regalí« jak na královských vlastních tak i stavovských gruntech; avšak pánu gruntu povolen desátý díl užitéků přes vzešlý náklad. K nižším kovům a minerálům, jež mají pánu gruntovnímu zústiti, připočteny jsou ještě alaun, vitrioliolum a síra. Pán gruntu podržuje dle smlouvy z r. 1534 polovici desátku na stříbrných a zlatých horách; kde však povstanou nové hory, tam král po 25 let spočítá se se čtvrtinu desátku a tři čtvrti jeho

ponechá pánovi pozemku. Obnos, v kterém mají býti placeny hřívna stříbra a lot zlata do mince odvedené, povyšuje se na prospěch držitelů hor. Působnost nevj. mincmistra ve věcech horních se blíže označuje a předpisy smlouvy sv.-václavské z r. 1517 o příslušnosti soudů zemských a městských se s některými změnami na horníky a horní obce rozšiřují. Kverkům a horníkům přiznána jsou obecně mnohá práva, jež doposud jen některými obcím horním privilegii byla udělena. Horníci mohou svobodně se stěhovati, huti stavěti, neplatí cla z potravin, jich příbuzným zabezpečují se nápady dědičné po nich, obcím odmírti atd. Za to kromě čtyř dědičných kusků mají nákladníci hor dělati dva kucky ke kostelům, špitálům a školám. Hora Kutná, Jílové, Knín a Reichenstein zachovávají se při svých privilegii a řádech; avšak ustanovuje se, že mají »král. radové a osoby v horních věcech sběhlé v českém a německém jazyku dvoje rozdílná zemská h. p-va, totiž jedna Horám Kutným a těm městům, jež by jim v hornictví nejpodobnější býti mohla, a druhé Jáchymovu a jiným horám, kteréžby těm přimodobně býti mohly, co nejdříve možná sepsati« a po stvrzení uveřejniti. Hlavní zásady tohoto narovnání byly napotom převzaty také do řádů horních, které císař Rudolf II. 5. února 1577 vydal Hornímu a Dolnímu Slezsku a 29. čce 1578 hrabství Kladskému, a šetřeno jich též na Moravě, tak že došlo k jakémusi sjednocení základních zásad h ho p-va v celé koruně České.

Ve smyslu tohoto narovnání předložil 14. dub. r. 1579 nevj. mincmistr Vilém z Opperštorfu sněmu osnovy dvojjích práv horních, jichž se v Čechách užívati mělo, jedněch podle práv Kutné Hory a druhých podle práv jáchymovských. Hofmistr kutnohorský Karel Ludvík z Řasné byl mu při sepsování jich hlavně nápomocen a sněm, zvoliv kommissi, dal jí plnou moc, aby dala práva ta vytisknouti, až se o obsahu jich s nevj. mincmistrem a radou komory české dohodne. Českým jazykem sepsaná osnova h-ch práv, jež měla vydána býti »horníkům starobylých a svobodných hor na Horách Kutných a na všech jiných horách, kde by je přijali a oblibili«, se nám zachovala (Sněmy české V., str. 563); kdežto znění německy psané reformace jáchymovské nebylo posud nalezeno. Nicméně podle toho, co o obsahu jejím jinak víme, dá se souditi, že obě osnovy celkem nevalně od sebe se lišily a že sepsání obojích h ch práv mělo přispěti k materiálnímu sjednocení práva kutnohorského s jáchymovským. V obou osnovách pak vyhrazena jsou nevj. mincmistru a hofmistru na Horách Kutných, kterého osnova »nevj. permistrem v království Českém« nazývá, na všech horách královských i stavovských práva, jakých posud neužívali. Nevj. mincmistr měl se státi nevj. správcem a soudcem na všech horách. V Kutné Hofe měl úřad horní, poněvadž je »před ouřadem města starší a prvotní«, potáhnouti na sebe větší část působnosti úřadu obecního, jenž by se byl do-

stal do zlé odvislosti k hofmistru, v jaké v jiných horních městech obce zůstávaly k horním hejtmanům. Nejv. mincmistru mělo náležeti i na horách stavovských dosazovati úředníky horní, od vrchností větším dílem placené, a před něho bylo by šlo odvolání i z tamějších soudů horních. Na obsazování úřadu rychtáře městského a starších nad pořádky v Kutné Hoře a na obnovování rychtáře a přísazných na Kaňku, poněvadž prý »obzvláštní obec mají«, měl nejv. mincmistr míti rozhodující vliv stejně jako na obnovování rady městské v Kutné Hoře. Hofmistr, předsedaje soudu hornímu, měl i trestní soudní moc nad lidem horním vykonávati. Ustanovení o kutání, udělování propůjček a měření dolů, o dělení výnosu z hor (aspaujtv), o svobodách horníků, o právu štolním, o kupování rud, jež r. 1549 Ferdinand I. rudokupcům odňal a jehož se sám ujal, o právu hutním a právu processuálním, jehož se na sodech horních mělo užívati, jeví chvalitebnou snahu přispěti k povznesení hor a ku zvýšení důchodu královského z nich; avšak zároveň obsah jejich činí pochopitelné, že ustanovení ta musila naraziti na rozhodný odpor všech, kdož na udržení posavadního stavu na horách měli zájem. H. p-va pro Kutnou Horu vydaná chtějí býti reformací horního zákonníka krále Václava II. a prohlašují, že »co se dle starých h-eh práv a dobrých starých obyčejů jednalo a těmto právům neodporuje, má zůstati v platnosti«. Vliv jáchymovských řádů na ně jest v mnohém ohledu patrný. Sotva osnovy vešly v obecnou známost, se všech stran zvedala se opposice. V říjnu 1580 podala rada kutnohorská dobré zdání ke kommissi sněmovní, ve kterém velmi rozhodným způsobem vystupovala proti zamýšlenému rušení a omezování autonomie obecní (Sněmy české V., str. 750). »Nová a škodná tato vymyšlení jsou« prý »sepsána v soukromém a nikoli veřejném zájmu, přinesou více škody, nežádův, nesvornosti a nelásky, než co jiného lepšího«; někteří při úřadě horním v tajnosti je sepisovali »na škodu a snížení hor a proti svobodám a starobylým řádům« atd. Podobně se téhož roku vyslovovaly rady měst Jáchymova a Slavkova i tamější úřady horní, tvrdíce v žalobních spisech císaři podaných, že nový řád jáchymovský odporuje jejich výsadám, zejména vyslovovaly se proti appellaci k nejv. mincmistru. I stavové měli námitky proti novým řádům, přejíce si, aby jediná h. p-va byla vydána. Přání to sdílel i císař. Následkem toho sněmovní kommissaři již 16. února 1582 na sněmě prohlašovali, že Jáchymovský řád horní z r. 1548 jest »u větším počtu artykulův perkmansky nebo po horníku a dobře sepsán«, tak že třeba v něm jenom některých změn stran štolních práv a hutí předsevzítí (to stalo se v reformaci z r. 1590); ale jinak že horníci, poněvadž jsou mu navykli, mají při něm býti zůstaveni. Nová osnova práv jáchymovských byla tím odmítnuta a tak se stalo v následujících letech i s osnovou řádu kutnohorského, proti které i kommissie sněmovní se vyslovo-

vala. Když pak Opperštorf následkem toho vzdal se r. 1587 úřadu nejv. mincmistrovství, vydány jsou císařem r. 1590 a 1592 objemné instrukce jak nejv. mincmistru, tak i hornímu hofmistru, urburéfi a písaři urburnímu, ve kterých postavení jejich aspoň v Kutné Hoře hledělo se polepšiti, a konečně za nejv. mincmistra Kryštofa ze Sebusína vydal císař Rudolf II. 11. kv. 1604 tiskem českým i německým jazykem sepsanou reformaci horního práva všem, kteří na Horách Kutných »tale mají a pavují«, dokládaje v úvodu, že posavad z různých příčin nemohlo dojiti k vydání dvou rozdílných zemských horních řádův, jak se na sněmích k tomu směřovalo, a že proto »někteří potřební artikulovalé při Horách Kutných, jež žádného dalšího odkladu trpěti nechtějí«, se vydávají.

Když reformaci tuto přirovnáme k osnově z r. 1579 nejv. mincmistrem Opperštorfem sněmu předložené, sledujeme, že většina článků osnovy té, proti kterým se zvedal druhdy odpor, jest vynechána. Prvních 12 článků týká se toliko šichtmistrů (bývalých to perkmistrů), štejgéfův, přísazných horních, kverkův, dělníkův a některých otázek h-eh p-va, jako nákladu na hory a dělení výnosu (cupusův a aspeujtv), policie horní a měření dolů. V tomto ohledu hornímu poli menší výměru dává, nežli tomu bylo dle starého práva. V souhlase s řádem jáchymovským se ustanovuje, že »od kolíku nad pramenem na jeden každý štolort, jakž pramen leží, dle předešlého obyčeje 24 1/4 láter (3 1/2 sáhů) odměřiti se má« a »potom také na kříž, totiž do lintu sedm (1 lán) a do hantu také sedm láter horních (na místě starých 32 láter) odměřiti a mezníky označiti se má«, tak aby jiným nákladníkům hor pole se nezavíralo. Staré doly arci měly při dřívějších mírach býti zanechány. V následujících 50 člancích připojuje se »process, kterým se úřad horní v odporých věcech buď při právé nebo kromě práva řídití má«, a dkládá se o něm, že je převzat ze čtvrtého dílu řádu jáchymovského, poněvadž »ten již obecnému lidu hornímu i také kverkům dobře v známost vešel a téměř při všech jiných městech horních v království Českém se zachovává«. Processem tím zavádělo se jednak písemné řízení na soudě horním, jednak před hofmistrem mimosoudní summární řízení, příslušnost soudu horního omezovala se na věci horní a z rozsudků jeho připouštělo se odvolání k nejv. mincmistru. Mnohá ustanovení zákonníka krále Václava II. byla touto reformací pozměněna, avšak přes to zákonník zůstával i nadále v platnosti. Nedůvěra vzbuzená proti původní osnově z r. 1579 přenášela se i na tuto reformaci. Aspoň Dačický ve svých Pamětech (II. str. 91) píše, že prý »práva jakási horní nová od Němcův smyšlená a spleškaná jménem JMKské jsou (r. 1604) vydána a vytištěna v jazyku českém a německém a na Vlaském dvoře před minci přibita a když k užítku a platnosti nebyla, v nic přišla a opuštěna jsou«. Tvrzení toto nesmí se však bráti slovně, neboť úředníci

horní v Kutné Hoře zajiště se novou reformací spravovali.

V. V strastných dobách po bitvě na Bílé Hoře hornictví u nás skoro docela pokleslo a tím všechen podnět k novému zákonodárství hornímu na dlouhou dobu odpadl. V obnoveném zřízení zemském českém z r. 1627 v čl. A 21 a moravském z r. 1628 v čl. 11 potvrdil Ferdinand II. narovnání o hory a kovy z r. 1575, dokládaje, že každý z poddaných na královské regálie, které mu jakožto králi českému přísluší, dle povinnosti své bedlivý pozor dáti má. Tím zároveň i starší řády horní a jich reformace podržovaly i nadále platnost a toliko jednotlivá ustanovení jich řadou nařízeny jsou doplňována i pozměňována. Důležitou zejména v tom ohledu byla doba Tereziánská a Josefinská. Celou řadou opatření minilo se přispěti k opětovnému povznesení hornictví. Tak r. 1748 povolena byla horním městům část řádné daně, aby se jí užilo k nákladu na hory, r. 1751 kupní cena stříbra jest povýšena a r. 1754 kverkům, kteří musili dopláceti na hory (dávati cupusy), odpuštěn zcela nebo částečně desátek, který při neplodnosti starých hor stával se břemenem stále těžším. V ten čas nabývalo železo a uhlí vždy většího významu v hospodářství národním; naproti tomu drahé kovy, zejména zlato a stříbro, pozbývaly dřívější ceny. Následkem toho dvor. dekretem ze dne 6. srp. 1789 regál horní rozšířen jest i na kamenné uhlí, a udělování propůjček na prostrannější míry dolové stalo se nutností. Upraveno jest nově měření hor dvor. dekrety z r. 1805, 1819 a 1822. Proměny, které v ty časy v organizaci politické a soudní jsou provedeny, dotkly se též horních měst. Po zrušení komory České r. 1745 20 měst horních podřízeno jest hospodářské správě úřadu podkomořského; avšak úřadu nejv. mincmistrovství podařilo se r. 1752 uhájit si vliv na politické a berní záležitosti těchto měst, pokud s dolováním souvisely, a r. 1755 rozšířena tato působnost opět na záležitosti soudní a hospodářské. Za císaře Josefa II. došlo pak k úplnému odloučení správy horní od správy soudní a politické. Patentem ze dne 10. čce 1783 zřízeny jsou tři horní soudy, v Jáchymově, Příbrami a Kutné Hoře (roku 1804 přibyl k nim ještě čtvrtý v Stříbře), jimž jsou podřízeny vrchnostenské soudy horní, tak zv. horní substituce (v Čechách počtem 67). Soudy ty měly se řídití obecným řádem soudním z r. 1781 a z rozsudků jich šlo odvolání k českému soudu appellačnímu a pak revise k justičnímu úřadu ve Vídni. Horní soud v Kutné Hoře byl příslušný i pro Moravu a Slezsko. Dvorským dekretem ze dne 18. ún. 1784 zrušen jest nejv. úřad minc-mistrský, kterému podřízeny byly do té doby všechny úřady horní v zemích českých, a jeho působnost, pokud se netýkala soudnictví, přešla na gubernium, při němž ustanoveni jsou dva horní radové, kteří vedli pod vrchním dozorem dvorské komory správu horních měst, jak královských, tak stavovských.

Horní úřady, zejména r. 1813 zřízené dva vrchní úřady horní v Příbrami a Jáchymově, zůstávaly jim a dvorské komoře podřízeny. Hospodářské záležitosti horních měst obstarávalo gubernium samo.

Císařovna Marie Terezie starala se též o nové zákonodárství horní. Nařídila 30. čna 1766 nejv. minc-mistrskému úřadu, aby pořídil kompilaci všech českých zákonův a nařízení ve věcech horních a přikročil k sepsání nového obecného řádu horního. Dvornímu radovi Peithnerovi z Lichtenfelsu, který od r. 1763 přednášel o h-m p-va na universitě pražské, uloženo, aby se v tento úkol uvázal, a Peithner pořídil netoliko velkou sbírku českých zákonův a nařízení horních, která se v mistodržitelském archivu ve dvou velkých dílech chová, nýbrž vypracoval velmi zajímavou osnovu »Obnoveného řádu horního pro království České, markrabství Moravské a vévodství Slezské« o 141 článcích, ve které dle nařízení mu daného Jáchymovský řád z r. 1548 a Kutnohorskou reformaci z r. 1604 s předpisy napotom vydanými v jedno srovnal a sám přiměřeně opravil a doplnil. Ačkoli v předmluvě výslovně uznává platnost narovnání o hory a kovy z r. 1575, přece stavové čeští v osnově té spatřovali mnohý útok na svá dobře nabytá práva a přičinili se o to, aby nestala se zákonem. Za císaře Josefa II. opakovaly se r. 1786 snahy po novém zákonodárství horním, rovněž po r. 1811 zřízena byla při guberniu českém zvláštní komisse zákonodárná, aby vypracovala zemský zákonník horní pro království České, jehož platnost pak i na jiné země by se rozšířila. Ačkoli r. 1831 komisse ta byla obnovena, vyskytovaly se stále a stále nové obtíže, jež nebylo lze překonatí. Následkem toho teprve po r. 1848 došlo k novým snahám po nové kodifikaci h-ho p-va, a sice pro všechny země neuherské, když před tím mnohé proměny jsou v tomto oboru předsevzaty. Ministerským nařízením ze dne 14. břez. 1850 zřízena jsou horní hejtmanství v Jáchymově, Stříbře, Příbrami, Kutné Hoře a Brně pro Čechy, Moravu a Slezsko k spravování záležitostí týkajících se horních propůjček, horní policie a hornické kázně. Hejtmanstvím těm bylo podřízeno šest horních kommissarství, na něž přešla působnost bývalých substitucí soudů horních. Patentem ze dne 11. čce 1850 zrušen stavovský regál horní a desátek z hor stavením dle narovnání z r. 1575 odváděný s tím doložením, že stát bude nadále sám práva výsosťná ke všem horám vykonávati a že vrchnostem má se za to dostati náhrady výkupem desátku. Následkem toho soukromoprávní povaha regálu horního pozbývala svého významu a stát podržel toliko všeobecná práva výsosťná v příčině hor, jež se týkají zákonodárství, dohlídky a ukládání berní. Napotom v horním zákoníku z r. 1854 některé zásady h-ho p-va českého sice obdržely nové potvrzení, většinou však bylo ustoupiti novým názorům právním, jež se v oboru h-ho p-va dodělaly platnosti.